

การจัดการองค์ความรู้เพื่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน:

การประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน)

The Knowledge Management for Dissemination of I-San Local Wisdom:

Invention of Phuang Ma-Hotra Paper Craft (I-San Garland)

ชุตีพงศ์ คงสันเทียะ^{1*} ระพีพรรณ จันทรสา² กนิษฐา เรืองวรรณศักดิ์³ ณัฐฐานุช เมฆรา⁴ และ จุรีรัตน์ ทวยสม⁵
Chutipong Khongsanthia^{1*} Rapheepan Jantharasa² Kanittha Rungwannasak³ Nutthanuch Mekara⁴
and Churirat Thuaisom⁵

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี^{1*-5}

The Office of Arts and Culture, Udon Thani Rajabhat University^{1*-5}

*Corresponding author, e-mail: chutipong.kh@udru.ac.th

วันที่รับบทความ: 15 ธันวาคม 2565; วันแก้ไขบทความ: 31 มกราคม 2566; วันตอบรับบทความ: 1 กุมภาพันธ์ 2566

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) สร้างระบบจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) และ (2) นำองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรที่ถูกจัดระบบแล้ว มาประยุกต์โดยจัดเป็น กิจกรรมฝึกปฏิบัติเผยแพร่สู่ชุมชนท้องถิ่น ใช้ระเบียบวิธีวิจัยหลายขั้นตอน โดยมีวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การ สัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นร่วมกับการศึกษาจากเอกสารตำราเพื่อสกัดองค์ความรู้การประดิษฐ์พวงมโหตร และการ สอนทบทวนกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ และวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ การจัดการกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม (AAR) การวิเคราะห์ใช้แนวคิดการจัดการ ความรู้โมเดลเชก (SECI Model) ผลการวิจัยพบว่า มีการจัดการความรู้การประดิษฐ์พวงมโหตรจาก “ความรู้ฝังลึก” สู่ “ความรู้ที่ชัดแจ้ง” ได้แก่ ที่มา ความสำคัญ ความหมาย ลักษณะ การใช้ประโยชน์ ขั้นตอนและวิธีการทำ ในรูปแบบ ของสื่อต่าง ๆ แผ่นพับ ป้ายนิทรรศการ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับสร้างเว็บไซต์สำเร็จรูปแคนวา เพื่อให้ เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในผู้เรียนช่วงวัยต่าง ๆ มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการสู่ชุมชนท้องถิ่นจำนวน 6 ครั้ง โดยมีผล การประเมินความพึงพอใจด้านการนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด (4.50) นอกจากนี้มีการ ติดตามผลการนำไปใช้ประโยชน์พบว่า ชุมชนมีการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์จริง ได้แก่ การนำไปใช้ประกอบงาน บุญประเพณีของชุมชน การต่อยอดประดิษฐ์ด้วยวัสดุอื่นที่คงทน และมีการเผยแพร่ต่อผู้อื่น ซึ่งหมุนวนเป็นวัฏจักรตาม โมเดลเชก

คำสำคัญ: การจัดการองค์ความรู้ พวงมโหตร พวงมาลัยอีสาน การเผยแพร่

Abstract

This research aimed to: (1) build a knowledge management of the invention in Phoang Ma-Hotra paper craft (I-San garland) wisdom and (2) bring a knowledge of the invention of Phoang Ma-

Hotra paper craft that systematic organization to apply for workshop activity and dissemination to local community. This research employed a multi-step research methodology; qualitative research methods–i.e. interviews with local scholars combined with studies from textbooks were used to extract knowledge of the invention of Phoang Ma-Hotra paper craft and focus group discussions with workshop participants, and action research methods–i.e. organizing workshop activities, participatory observation and after action review (AAR). The analysis used the concept of the knowledge management model Seki (SECI Model). The results showed there is a knowledge management in the invention of Phoang Ma-Hotra paper craft from “tacit knowledge” to “explicit knowledge”–i.e. origin, importance, meaning, characteristics, steps and how to make it in the form of various media; brochures, exhibition banner and computer programs for creating ready-made website Canva to suit the target group of learners of different ages. There were 6 workshop activities to local communities with the average level of satisfaction assessment on utilization at the highest level (4.50). In addition, the results of utilization were followed up to show that the communities have to be used the knowledge for real benefit–i.e. use for merit making of the community traditions, artificial expansion with other durable materials and disseminate to other people which revolves in cycle loop according to the SECI Model.

Keywords: Knowledge Management, Phuang Ma-Hotra Paper Craft, I-San Garland, Dissemination

บทนำ

มรดกทางวัฒนธรรมเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าซึ่งเกิดขึ้นในอดีตและได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมบางอย่างกลายเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและความภาคภูมิใจของคนในสังคมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้แบ่งประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Heritage) เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน แหล่งโบราณคดี งานจิตรกรรม เป็นต้น และมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage) หรือตามกฎหมายไทยที่เรียกว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศิลปะการแสดง การละเล่น งานช่างฝีมือดั้งเดิม เป็นต้น (ชาคริต สิทธิฤทธิ์, 2559 : 143 - 149) ทั้งนี้ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หรือภูมิปัญญาชาวบ้านจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากเป็นความรู้ของคนในท้องถิ่นที่คิดขึ้นในพื้นที่นั้น ๆ เกิดจากการสั่งสมจากประสบการณ์และความรู้ที่ตกทอดมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดก็มีการปรับเปลี่ยนและประยุกต์ให้เข้ากับสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในบริบทเวลานั้น ๆ จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่และสืบทอดเชื่อมโยงมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ซึ่งแต่ละท้องถิ่นแต่ละภูมิภาคก็จะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้แก้ปัญหาหรือใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันไป (วริวรรธ เจริญรูป และคณะ, 2562 : 317)

“พวงมโหตร” เป็นศิลปะการตัดกระดาษให้เป็นพวงรูปร่างคล้ายพรางค์หรือฝักข้าวโพด ทำจากกระดาษแก้วหรือกระดาษสีต่าง ๆ อย่างน้อยแผ่นละสี่ มาวางซ้อนกันแล้วพับทบแยงมุมหลาย ๆ ทบ ใช้กรรไกรตัดสลับกันเป็นลายฟันปลาจนถึงปลายสุด เมื่อคลี่ออกและจับหยายขึ้นจะเห็นเป็นพวงกระดาษที่สวยงาม ใช้ประดับในงานสำคัญต่าง ๆ

พบได้ทั่วไปในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ได้แก่ ไทยวน ไทลื้อ ไทเขิน ไทใหญ่ รวมกระทั่งถึงในชนชาติมอญและเขมร จึงทำให้มีชื่อเรียกในหลายวัฒนธรรม เช่น คนภาคเหนือหรือคนล้านนาเรียกว่า “ตุงไส้หมู” (แถบจังหวัดเชียงใหม่) “ตุงไส้ช้าง” (แถบจังหวัดลำพูนและเชียงราย) หรือ “ตุงพญาอ” (แถบจังหวัดลำปาง) (สุรเดช ลุนทรานนท์, 2562 : 168 - 169) ส่วนคนภาคกลางจะเรียกว่า “พวงมโหตร” (พวง-มะ-โหด) หรือ “พวงเต่าร้าง/เต่าร้าง” หรือ “พวงระย้า” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมมอญ (สายใจ เจริญรัตน์, 2555 : 1) ทั้งนี้ “พวงมโหตร” เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่ไม่มีการรวบรวมหรือบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงวิธีการทำที่ถ่ายทอดจากการบอกเล่าปากต่อปากซึ่งเสี่ยงต่อการเลือนหายไปตามกาลเวลา เนื่องจากภูมิปัญญาประเภทนี้เป็นงานกระดาษาที่ไม่มีความคงทนและเสื่อมสลายได้ง่าย จึงไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับความเป็นมา แต่ปัจจุบันมีกลุ่มคนที่ให้ความสนใจและพยายามสืบสานงานศิลปชนิดนี้ให้คงอยู่ เพื่อไม่ให้เป็นเพียงงานศิลป์ที่หลงเหลือในงานเทศกาลตามชนบทเท่านั้น (ยศพร จันทองจีน, 2556 : 1)

“พวงมโหตร” เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาด้านหัตถศิลป์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจัดอยู่ในประเภทงานฝีมือในกลุ่มงานกระดาษา ได้แก่ การตัด ฉลุ ตอกกระดาษา โดยอยู่ในกลุ่มเดียวกันกับงานฝีมือจำพวกการประดิษฐ์พานบายศรี (พานบาย) คาย (เครื่องบูชา) และปราสาทผึ้ง (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2561 : 210 - 217) ซึ่งจากบทธรรมบรรยายโดยพระครูศรีปัญญาวิศิษฐ์ อรัญญิก เจ้าอาวาสวัดศิริบุญธรรม ตำบลกุดดินจี่ อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้อธิบายขยายความไว้ว่า “พวงมโหตร” มีความหมายในทางบาลีคือ พวงที่มีขนาดใหญ่ ชาวอีสานพื้นบ้าน โดยเฉพาะในเขตจังหวัดอุดรธานี เลย และหนองบัวลำภู จะเรียกว่า “พวงมาลัย” เป็นงานภูมิปัญญาการประดิษฐ์กระดาษาเพื่อใช้ในงานบุญประเพณีของชาวอีสานที่มีมาแต่โบราณ เช่น ในงานบุญกฐิน บุญบั้งไฟ บุญผะเหวด (พระเวสสันดร) รวมถึงใช้ประดับตามพลับพลา ปราสาท พระเมรุ หีบศพ เป็นต้น เมื่อครั้งอดีตที่ยังไม่มีความเจริญมาก การตัดพวงมโหตรหรือพวงมาลัยก็เพื่อใช้ประดับในงานบุญสำคัญ และเหตุที่ต้องทำเป็นพวงกระดาษาขนาดใหญ่ก็เพื่อให้เกิดความสะดุดตา ใครไปใครมาก็จะเห็นว่าชุมชนนี้กำลังมีงานประเพณี แต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป แสงสีเสียงสมัยใหม่ได้เข้ามาแทนที่ความสำคัญของพวงมโหตรไปเสียสิ้น พลอยทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรหรือพวงมาลัยนั้นนับวันยิ่งลดลงเรื่อย ๆ

ด้วยเหตุผลข้างต้น งานวิจัยนี้จึงได้สนใจศึกษาภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) เพื่อการอนุรักษ์ สืบทอด และเผยแพร่ให้อยู่กับชุมชนท้องถิ่นปัจจุบัน โดยใช้วิธีการจัดการองค์ความรู้ให้เป็นระบบและใช้ วิจัยเชิงปฏิบัติการในการสร้างเป็นกิจกรรมฝึกปฏิบัติ อันเป็นการสร้างความรู้และทักษะการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น เพื่อที่จะทำไปใช้ประโยชน์ในทางสังคมวัฒนธรรม รวมถึงประโยชน์ในทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่นต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างระบบการจัดการองค์ความรู้ให้กับภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน)
2. เพื่อนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรที่ถูกจัดระบบแล้ว มาประยุกต์เป็นกิจกรรมฝึกปฏิบัติเผยแพร่สู่ชุมชนท้องถิ่น

การทบทวนวรรณกรรม

“พวงมโหตร” มีความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ว่า พวงอุบะ ซึ่งห้อยประดับอยู่ที่ต้นตาลฉัตร ทำด้วยผ้าตาตอง ลูกพวงมโหตรก็ว่า เป็นภูมิปัญญาและงานฝีมือหรืองานช่างตัดกระดาษาอีก

ประเภทหนึ่งที่น่าสนใจถ่ายทอดสู่ลูกหลานหลายท้องถิ่น มักทำจากกระดาษว่าว กระดาษสา หรือกระดาษแก้ว มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น แถบภาคเหนือจะเรียกว่า “ตุ่งไส้หมู” “ตุ่งไส้ช้าง” หรือ “ตุ่งพญาโล” แถบจังหวัดระยองและนครสวรรค์จะเรียกว่า “พวงเต่าร้าง/ เต่าร้าง” แถบจังหวัดอุดรธานี หนองบัวลำภู และจังหวัดเลย เรียกว่า “พวงมาลัย” ส่วนแถบภาคกลาง ได้แก่ สุพรรณบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ อ่างทอง ชัยนาท พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น เรียก “พวงระย้า” หรือ “พวงมโหตร” (สายใจ เจริญรื่น, 2555 : 1)

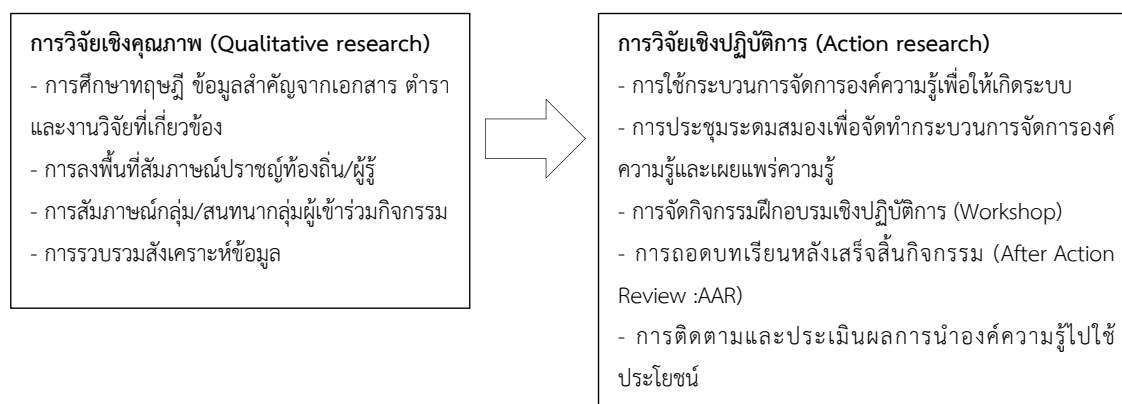
ธัญวรรณ์ นุชอุดม และ อินทิรา พรหมพันธุ์ (2561 : 9 - 10) ทำการศึกษาวิจัยการพัฒนาจิตรกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในชุมชนต้นแบบในกรุงเทพมหานคร ซึ่งพบว่ากิจกรรมการประดิษฐ์ “พวงมโหตร” เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกช่วงวัย ทั้งวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยสูงอายุ เพราะเกิดการใช้เวลาร่วมกันระหว่างคนในครอบครัว สามารถทำได้ด้วยตนเอง หรือช่วยกันทำในครอบครัว เกิดความภาคภูมิใจในผลงาน เกิดการสื่อสาร พูดคุยระหว่างผู้ร่วมกิจกรรม ทำให้เกิดการพบปะสนทนาสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน รวมถึงยังเป็นการพัฒนากล้ามเนื้อมัดเล็ก เช่น นิ้วมือ กล้ามเนื้อตาจากการสังเกตและสำรวจ เป็นต้น และยังเป็นการทำให้งานฝีมือเก่าแก่ของไทยสามารถดำรงรักษาอยู่ได้ด้วย

ไพศาล สรรสวัสดิ์ (2558 : 15 - 17) ทำการศึกษากิจการจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามรดกทางวัฒนธรรมและกระบวนการจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนในจังหวัดอุทัยธานี และเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของการจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชน และเพื่อศึกษาการนำองค์ความรู้ไปพัฒนาจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งพบว่ากระบวนการจัดการองค์ความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมช่วยให้องค์ความรู้ถูกจัดรูปแบบเป็นระบบมากขึ้น สามารถจัดประเภทและสร้างเป็นฐานข้อมูลเพื่อสืบค้นได้ จนนำไปสู่การศึกษาแนวทางพัฒนาองค์ความรู้ในรูปแบบการถ่ายทอด เผยแพร่ และเรียนรู้ศึกษาเพื่อต่อยอดใช้ประโยชน์ทางสังคมได้

ทับทิม เบ็งมุล และคณะ (2561 : 101 - 103) ศึกษาเรื่องการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยได้นำโมเดลการจัดการความรู้เชก (SECI) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและรวบรวมความรู้ด้านการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม และเสนอแนวคิดการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม พบว่า การใช้โมเดลเชกเพื่อจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมทำให้เกิดการจัดการความรู้ที่วนกลับไปมาในลักษณะเกลียวความรู้ ซึ่งทำให้องค์ความรู้เกิดความยั่งยืนกับชุมชนในระยะยาว ได้แก่ (1) การระบุความต้องการ (2) การสกัดความรู้จากตัวบุคคล (3) การแสวงหาและสร้างความรู้ (4) การรวบรวมความรู้ (5) การจัดเก็บความรู้ (6) การดึงความรู้มาใช้และแบ่งปัน และ (7) การฝึกฝังความรู้ และวนกลับมาเริ่มต้นทำซ้ำที่กระบวนการแรก

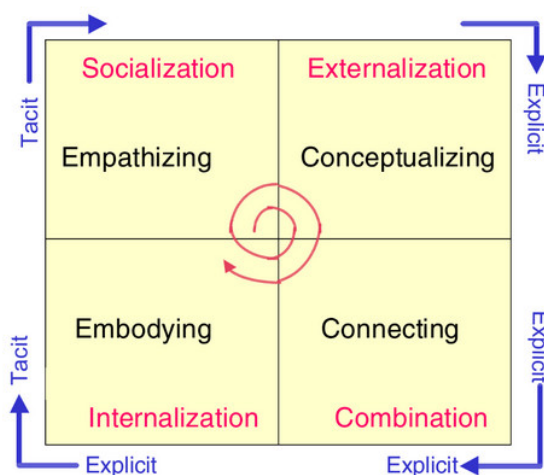
โดยสรุป “พวงมโหตร” หรือในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะนิยมเรียกว่า “พวงมาลัย” เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถศิลป์หรืองานฝีมือตัดกระดาษที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า ซึ่งการประดิษฐ์พวงมโหตรก่อให้เกิดหน้าที่ทั้งในทางวัฒนธรรมและสังคม ได้แก่ อนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพชน ความหมายเชิงคติชนวิทยา รวมถึงคุณค่าในเชิงจิตวิญญาณที่จะสะท้อนให้เห็นผ่านการใช้ประโยชน์ในงานบุญประเพณี (Chaimuang, 2020 : 661) ทั้งยังทำให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ซึ่ง “การจัดการองค์ความรู้” นับว่าเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรสามารถดำรงอยู่ได้ เพื่อสกัดออกมาให้เกิดเป็นต้นทุนทางปัญญา และสามารถเรียนรู้สืบทอดต่อไปได้อย่างเป็นวัฏจักร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบการดำเนินการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้แนวคิดการจัดการองค์ความรู้ตามโมเดลเซกิ (SECI Model) ซึ่งได้ให้ความหมายของการจัดการองค์ความรู้ไว้ว่า เป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง เผยแพร่องค์ความรู้ทั่วทั้งองค์กร และนำไปเป็นส่วนประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์หรือระบบการบริหารใหม่ ๆ ประกอบด้วยความรู้ 2 ประเภทที่สามารถเปลี่ยนสถานะได้ตลอดเวลา ได้แก่ ความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge : TK) กับ ความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge : EK) ประกอบด้วย 4 กระบวนการ เพื่อยกระดับความรู้ให้สูงขึ้นอย่างเป็นวัฏจักร เริ่มจากการสกัดความรู้ออกจากตัวบุคคล (Externalization) การรวบรวมความรู้ (Combination) การฝึกฝังความรู้ (Internalization) และการแลกเปลี่ยนความรู้ (Socialization) และวนกลับมาเริ่มต้นซ้ำที่กระบวนการแรกเพื่อพัฒนาการจัดการความรู้ให้ยั่งยืน (Nonaka and Nishigushi, 2001 : 14 - 18)

ภาพที่ 2 แนวคิดโมเดลการจัดการองค์ความรู้ตามโมเดลเซกิ (SECI Model)

ที่มา : Nonaka and Nishigushi (2001 : 18)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการใช้ระเบียบวิธีวิจัยหลายขั้นตอน (Multi-step research methodology) ได้แก่ วิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) และวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ตามลำดับ ภายใต้โครงการพัฒนา 2 โครงการ ได้แก่ (1) โครงการพัฒนาศักยภาพมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดหนองบัวลำภู ร่วมกับวิทยาลัยชุมชนหนองบัวลำภู และ (2) โครงการทำนุบำรุง เผยแพร่ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

1. กลุ่มเป้าหมาย

โดยแบ่งออกตามขั้นตอนได้เป็น (1) วิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ ประชาชนท้องถิ่นและผู้ที่มีความรู้ในการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมลัยอีสาน) โดยเป็นการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 2 คน และ (2) การวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้แก่ ผู้ที่สนใจเข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการการประดิษฐ์พวงมโหตร เช่น ผู้สูงอายุในชุมชน กลุ่มสตรี/ แม่บ้าน นักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป โดยในการอบรมเชิงปฏิบัติการแต่ละครั้งจะกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จจากค่าเป้าหมายจำนวนผู้เข้าร่วม ต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมดที่ตั้งไว้

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการหาคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ (1) วิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนท้องถิ่น/ ผู้รู้ และจากกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยมีการส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อคำถามและหาความเที่ยงตรง (2) วิจัยเชิงปฏิบัติการ ใช้แบบประเมินความพึงพอใจการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ แบบประเมินทักษะการประดิษฐ์พวงมโหตรของผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยประชาชนท้องถิ่น แบบบันทึกการถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม และแบบบันทึกการติดตามประเมินผลการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ (1) วิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เดี่ยว (In-depth interviews) เพื่อเก็บข้อมูลจากประชาชนท้องถิ่น/ผู้รู้จำนวน 2 คน วิธีการสนทนา/สัมภาษณ์กลุ่ม (Focus group discussion) เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการแต่ละครั้ง ครั้งละประมาณ 5-10 คน และใช้การศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการรวบรวมสังเคราะห์ข้อมูล (2) วิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และกระบวนการถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม (After Action Review : AAR) และการติดตามประเมินผลการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์หลังเสร็จสิ้นกิจกรรม (ในระยะ 1-2 เดือน) จากนั้นจึงทำการรวบรวมข้อมูล ประมวลผล และวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้แนวคิดหลักคือ แนวคิดการจัดการองค์ความรู้ตามโมเดลเซกิ (SECI) เพื่อสร้างกระบวนการจัดการองค์ความรู้ให้เกิดฐานข้อมูลการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมลัยอีสาน) และจึงวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนในขั้นตอนวิจัยเชิงปฏิบัติการจะใช้การวิเคราะห์ตามหลักการเชิงระบบ (System concept) โดยพิจารณาจาก (1) ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ได้แก่ องค์ความรู้การประดิษฐ์พวงมโหตร และสื่อการสอน (2) กระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ (3) ผลผลิต (Outputs) ได้แก่ ทักษะการประดิษฐ์พวงมโหตรและความพึงพอใจการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ โดยมีการใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และร้อยละ ร่วมด้วย และ (4) ผลลัพธ์ (Outcomes) ได้แก่ การติดตามการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์และต่อยอดจริง

ผลการวิจัย

ผลการสร้างระบบการจัดการองค์ความรู้ให้กับภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) และผลการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรที่ถูกจัดระบบแล้ว มาประยุกต์เป็นกิจกรรมฝึกปฏิบัติ เผยแพร่สู่ชุมชนท้องถิ่น

“พวงมโหตร” เป็นภูมิปัญญาด้านหัตถศิลป์ช่างกระดาษ โดยส่วนมากจะทำจากกระดาษว่าว กระดาษแก้ว หรือผ้าตาตอง มีชื่อเรียกในภาษาอีสานว่า “พวงมาลัย” เพราะมีลักษณะย้อยลงมาเป็นพวงหลายชั้นคล้ายพวงมาลัย ดอกไม้หรือพวงอุบะ ในอดีตสามารถพบได้ทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและแพร่หลายจนถึงในประเทศไทย มีการใช้ประดับในเทศกาลสำคัญทั้งงานบุญประเพณี (ตามฮีตสิบสองเดือน) เช่น งานบุญกฐิน ผ้าป่า บุญผะเหวด (พระเวสสันดร) บุญบั้งไฟ งานมงคลต่าง ๆ ได้แก่ งานบวชพระ งานขึ้นบ้านใหม่ และแม้แต่งานอวมงคลแต่จะมีการประดับให้เป็นขาว-ดำ เพื่อให้เข้ากับบริบท ซึ่ง “พวงมโหตร” หรือ “พวงมาลัยอีสาน” มีประวัติความเป็นมาเช่นใด ไม่ปรากฏแน่ชัด หากแต่เป็นวัฒนธรรมร่วมที่สามารถพบได้แทบทุกภาคของไทย และแม้พวงมโหตรจะดูเป็นเพียงงานฝีมือที่ใช้เป็นส่วนหนึ่งของงานประเพณี หากแต่มีคุณค่าในหลายมิติ ทั้งในทางวัฒนธรรม ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ เช่น ทำให้เห็นถึงความเป็นเลิศของภูมิปัญญาบรรพชนด้านงานฝีมือ เกิดความผูกพันและการมีส่วนร่วมภายในชุมชนในขั้นตอนการทำ รวมถึงสะท้อนการให้ความหมายด้านคติชนวิทยาและจักรวาลคติของชุมชน ซึ่งแฝงฝังอยู่ในลวดลาย สีส้น และการออกแบบ (พระครูศรีปัญญาวิสิฐ ธีรปัญญา, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2565)

อย่างไรก็ตาม ด้วยความที่ “พวงมโหตร” หรือ “พวงมาลัยอีสาน” ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากกระดาษ จึงไม่มีความคงทนถาวรและเสื่อมสลายได้ง่าย จึงทำให้ขาดตัวอย่างงานฝีมือที่จะนำมาศึกษา ประกอบในปัจจุบันพบเห็นได้ยากขึ้น เนื่องจากขาดผู้สืบทอด ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังพอประดิษฐ์ก็มีบ้าง หากแต่ฝีมือและความละเอียดยังไม่ประณีตมากนัก ซึ่งก็เป็นผลมาจากสมรรถภาพร่างกายที่โรยราตามวัย (กรกมล แทรวิส, สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2565) ด้วยเหตุนี้ หากจะมีการสืบสานงานหัตถศิลป์ชนิดนี้ให้คงอยู่ต่อไป จึงจำเป็นต้องมีการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบเสียก่อน เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้น เรียนรู้ และการเผยแพร่ ซึ่งจะนำมาสู่กระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมนี้ต่อไป

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงได้มีการจัดทำกระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์ “พวงมโหตร” หรือ “พวงมาลัยอีสาน” โดยใช้แนวคิดการจัดการองค์ความรู้ตามโมเดล SECI Model โดยสามารถแยกเป็นขั้นตอนตามกระบวนการได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสกัดความรู้จากตัวบุคคล (Externalization) โดยได้มีการสกัดความรู้จากตัวคน โดยการเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังพอประดิษฐ์ได้สาธิตและสอนให้ปฏิบัติตาม จากนั้นจึงนำองค์ความรู้นั้นมาแลกเปลี่ยนกับปราชญ์ชุมชนในท้องถิ่นที่ยังมีการใช้และสืบทอด รวมถึงแหล่งข้อมูลจากหนังสือและสื่อออนไลน์ เพื่อให้ลวดลายและองค์ประกอบมีความสมบูรณ์มากขึ้น พร้อมทั้งทดลองทำด้วยตัวเอง ผลการเก็บข้อมูลพบว่า “พวงมโหตร” หรือ “พวงมาลัยอีสาน” นั้น มีส่วนประกอบสำคัญ 2 ส่วนได้แก่ (1) ส่วนตัวพวง หมายถึง ส่วนที่เป็นพวงกระดาษ รูปทรง มีลักษณะซ้อนทับหลายชั้นและมีชายกระดาษเป็นลวดลายทั้งตัวลงมาสวยงาม กับ (2) ส่วนลูกยอด มีลักษณะเป็นลูกตุ้มทำจากกระดาษ ทากาวหรือแปะเย็บต่อกันให้เป็นช่องคล้ายรังแตน ส่วนนี้ใช้เวลาทำที่ค่อนข้างนานเพราะต้องอาศัยความละเอียดและอดทน ทำให้บางท้องถิ่นเลือกที่จะทำเฉพาะส่วนตัวพวงเพียงอย่างเดียว

ภาพที่ 3 การสาธิตวิธีการประดิษฐ์พวงมโหตรโดยปราชญ์ท้องถิ่นเพื่อสกัดองค์ความรู้จากตัวคน

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมความรู้ (Combination) คือการจัดหมวดหมู่ความรู้ โดยจำแนกวิธีการประดิษฐ์พวงมโหตรหรือพวงมาลัยอีสานทั้ง 2 ส่วน ออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ และในแต่ละขั้นตอนจะมีการถ่ายภาพประกอบ เพื่อนำไปทำให้อยู่ในรูปแบบของสื่อ การศึกษาพบว่ามีการจัดทำสื่อการสอนขั้นตอนประดิษฐ์พวงมโหตรออกเป็น 3 ลักษณะ เพื่อให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละช่วงวัย ได้แก่

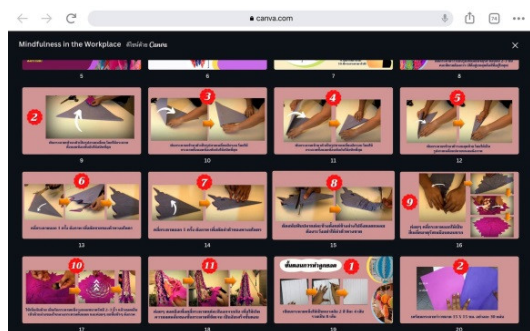
(1) แผ่นพับสอนการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) ใช้สำหรับผู้เรียนทั่วไป หรือผู้ที่ต้องการนำไปศึกษาเรียนรู้ด้วยตัวเอง แสดงขั้นตอน วิธีการทำและประกอบพวงมโหตรแต่ละส่วน

(2) แผ่นป้ายนิทรรศการสาธิตขั้นตอนการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) แสดงข้อมูลประวัติความเป็นมา ข้อมูลทั่วไป ประโยชน์และความสำคัญของพวงมโหตร และขั้นตอนวิธีการทำอย่างละเอียดในแต่ละส่วน ซึ่งใช้สำหรับการอบรมเชิงปฏิบัติการ มีขนาดภาพที่ใหญ่ สามารถเรียนได้หลายคนในเวลาเดียวกัน เหมาะสำหรับผู้เรียนสูงอายุที่มีปัญหาด้านการมองเห็นหรืออ่านหนังสือไม่ได้

(3) โปรแกรมคอมพิวเตอร์แคนวา (Canva) แสดงขั้นตอนการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) แสดงข้อมูลประวัติความเป็นมา ข้อมูลทั่วไป ประโยชน์และความสำคัญของพวงมโหตร และขั้นตอนวิธีการทำอย่างละเอียดในแต่ละส่วน ซึ่งสามารถสร้างเป็นเว็บไซต์สำเร็จรูป เหมาะสำหรับผู้เรียนที่เข้าถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น วัยเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน เป็นต้น

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 4 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรให้อยู่ในรูปแบบสื่อต่าง ๆ

(ก) แผนพับสำหรับเผยแพร่ความรู้

(ข) เว็บไซต์สำเร็จรูปแคนวา (Canva) แสดงข้อมูลและขั้นตอนวิธีทำ

(ค) ป้ายนิทรรศการแสดงข้อมูลและขั้นตอนวิธีทำ

ขั้นตอนที่ 3 การฝึกฝังความรู้ (Internalization) คือ การจัดกิจกรรมเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และทักษะการประดิษฐ์พวงมโหตรหรือพวงมาลัยอีสาน ทั้งนี้ได้มีการจัดในรูปแบบกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น สถานศึกษา ห้างร้านเอกชน โรงเรียน และชุมชน ที่แสดงความจำนงค์ต้องการองค์ความรู้นี้ ซึ่งได้มีการจัดทั้งสิ้น 6 ครั้ง โดยแต่ละครั้งได้มีการประเมินความพึงพอใจด้านการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

ตารางที่ 1 รายละเอียดการจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้และทักษะการประดิษฐ์พวงมโหตร

ครั้ง	รายละเอียด	กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนผู้เข้าอบรม (คน)	ผลประเมินความพึงพอใจการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (เฉลี่ย)	ภาพประกอบ
1	โครงการพัฒนาศักยภาพมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว จังหวัดหนองบัวลำภู ร่วมกับวิทยาลัยชุมชนหนองบัวลำภู (รุ่นที่ 1) ณ วัดศิริบุญธรรม ตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2565	ผู้สูงอายุ/กลุ่มสตรีแม่บ้าน	43*	4.21 (ระดับมาก)	
2	โครงการพัฒนาศักยภาพมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว จังหวัดหนองบัวลำภู ร่วมกับวิทยาลัยชุมชนหนองบัวลำภู (รุ่นที่ 2) ณ วัดเจริญทรงธรรม ตำบลหนองบัวใต้ อำเภอสว่างเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู วันที่ 2 มิถุนายน พ.ศ. 2565	ผู้สูงอายุ/กลุ่มสตรีแม่บ้าน/ผู้ที่สนใจ	50*	4.54 (ระดับมากที่สุด)	
3	โครงการทำนุบำรุง เผยแพร่ ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ณ ลานอุดรฮอลล์ ศูนย์การค้า เซ็นทรัลพลาซ่า อุดรธานี วันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2565	ผู้ที่สนใจทั่วไป	64*	4.34 (ระดับมาก)	
4	โครงการทำนุบำรุง เผยแพร่ ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ณ โรงเรียนบ้านดอนหาดดงเหล้า ต.ดงสามพร้าว อ.เมือง อุดรธานี จังหวัดอุดรธานี วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2565	นักเรียน	24*	4.60 (ระดับมากที่สุด)	

* จำนวนผู้เข้าร่วมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมดที่ตั้งเป้าหมายไว้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ครั้ง	รายละเอียด	กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนผู้เข้าอบรม (คน)	ผลประเมินความพึงพอใจการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ (เฉลี่ย)	ภาพประกอบ
5	โครงการทำนุบำรุง เผยแพร่ ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี (ร่วมกับพัฒนาชุมชนจังหวัดอุดรธานี) ณ บ้านธาตุโพธิ์ทอง หมู่ 18 ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี วันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2565	ผู้สูงอายุ/ ผู้ที่สนใจ	55*	4.71 (ระดับมากที่สุด)	
6	โครงการพัฒนาศักยภาพมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว จังหวัดหนองบัวลำภู ร่วมกับ วิทยาลัยชุมชนหนองบัวลำภู (รุ่นที่ 3) ณ วัดสระธาตุ ตำบลบ้านพร้าว อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2565	ผู้สูงอายุ	64*	4.32 (ระดับมากที่สุด)	

* จำนวนผู้เข้าร่วมไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 ของจำนวนผู้เข้าร่วมทั้งหมดที่ตั้งเป้าหมายไว้

ขั้นตอนที่ 4 การแลกเปลี่ยนความรู้ (Socialization) คือ การติดตามการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์ ผลการวิจัยพบว่า มีชุมชนที่ถอดบทเรียนหลังเสร็จสิ้นกิจกรรมและสามารถติดตามการนำไปใช้ประโยชน์ 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านธาตุโพธิ์ทอง ตำบลบ้านธาตุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี โดยเป็นการนำองค์ความรู้ไปประดิษฐ์พวงมโหรีใช้ในงานบุญประเพณีออกพรรษาและงานบุญกฐิน ทั้งยังสามารถนำไปสอนต่อยอดให้กับคนอื่นในชุมชนได้ และอีกชุมชนหนึ่งคือ บ้านพร้าว ตำบลบ้านพร้าว อำเภอเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ก็สามารถนำไปต่อยอดเป็นการทำพวงมโหรีจากวัสดุผ้าไหม ซึ่งมีต้นทุนที่สูงกว่า ประดิษฐ์ยากกว่า แต่ก็ความคงทนมากกว่าจากกระดาษว่าวของเดิม ทำให้ไม่ต้องเสียเวลารอคอยชาวบ้านมาทำพวงมโหรีเวลาถึงหน้าเทศกาลงานบุญ

(ก)

(ข)

ภาพที่ 5 การนำองค์ความรู้การประดิษฐ์พวงมโหตรไปใช้ประโยชน์และต่อยอด

- (ก) การประดิษฐ์พวงมโหตรสำหรับงานบุญกฐินของชาวบ้านธาตุโพธิ์ทอง หมู่ที่ 18 ต.บ้านธาตุ อ.เพ็ญ จ.อุดรธานี
- (ข) การประดิษฐ์พวงมโหตรจากผ้าไหมแทนกระดาษว่าวของชาวบ้านพร้าว ต.บ้านพร้าว อ.เมืองหนองบัวลำภู จ.หนองบัวลำภู

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

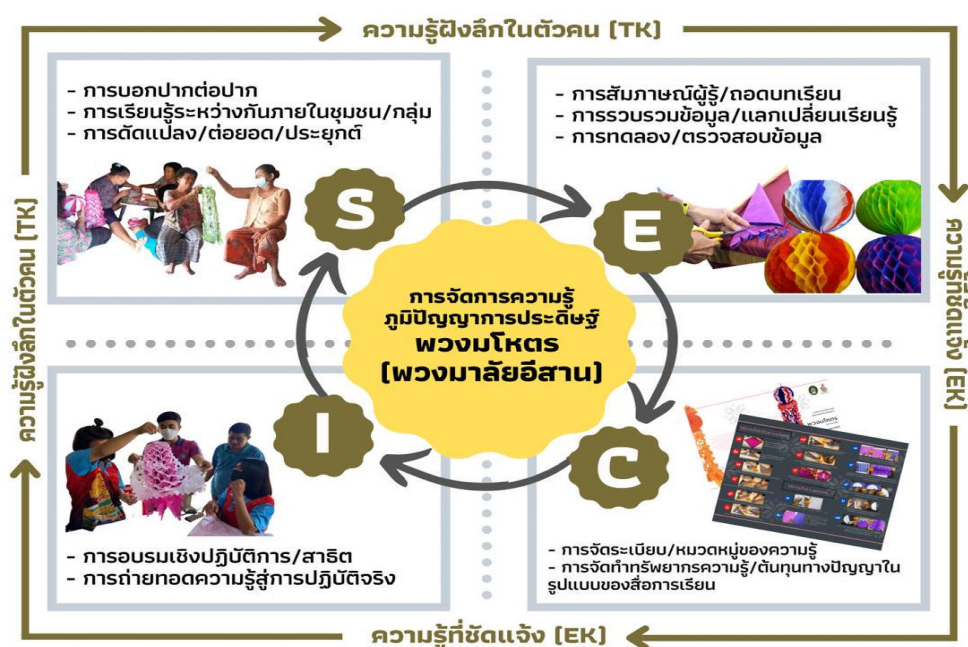
จากผลการวิจัยเรื่อง การจัดการองค์ความรู้เพื่อการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสาน: การประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมลัยอีสาน) สามารถแยกสรุปและอภิปรายได้ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ระบบการจัดการองค์ความรู้ให้กับภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมลัยอีสาน) พบว่าพวงมโหตรคือภูมิปัญญาด้านทัศนศิลป์ของท้องถิ่นที่มีความสำคัญทั้งในด้านวัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณ โดยทำให้เห็นถึงการสั่งสมองค์ความรู้ด้านงานฝีมือ กระบวนการทำที่แฝงฝังกุศโลบายด้านสร้างการมีส่วนร่วมภายในชุมชน รวมถึงเป็นภาพสะท้อนของบรรพบุรุษทั้งในด้านคติชนวิทยาและจักรวาลคติ โดยเฉพาะด้านความเชื่อและศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Chaimuang (2020 : 657 - 658) ที่ศึกษาบริบททางสังคมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ตำบลเวียงเชียงแสน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งพบว่า การทำพวงมโหตร (หรือ “ตุ่งไส้หมู” หรือ “ตุ่งไส้ช้าง” ในภาษาถิ่นเหนือ) เป็นภาพสะท้อนของทุนทางจิตวิญญาณของชาวล้านนาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและศาสนา เช่นเดียวกับการทำพิธีสืบชะตา (ฮ้องขวัญ) และการทำกระสวยใส่ดอก

ทั้งนี้ การจัดการองค์ความรู้การประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมลัยอีสาน) สามารถแปลงระดับของความรู้จากความรู้ที่ฝังลึกในตัวตน (TK) สู่ ความรู้ที่ชัดแจ้ง (EK) โดยการสัมภาษณ์ การถอดบทเรียน และการจัดระเบียบความรู้ให้อยู่ในลักษณะ “ต้นทุนทางปัญญา” เพื่อนำไปขยายผลหรือเผยแพร่ต่อไปได้ อันได้แก่ สื่อการสอนการประดิษฐ์พวงมโหตรรูปแบบต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ ป้ายนิทรรศการ และเว็บไซต์สำเร็จรูป เป็นต้น ซึ่งแต่ละประเภทก็เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละช่วงวัย ซึ่งเมื่อเทียบในขั้นตอนตามโมเดลเชก (SECI) แล้ว จะอยู่ในขั้นการแลกเปลี่ยนความรู้ (Socialization) การสกัดความรู้จากตัวบุคคล (Externalization) และการรวบรวมเพื่อจำแนกหมวดหมู่ของความรู้ (Combination) ซึ่งในประเด็นการจัดการองค์ความรู้ให้อยู่ในรูปแบบสื่อที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียนหลายช่วงวัย ทั้งวัยเด็ก/ เยาวชน วัยทำงาน และวัยสูงอายุ นั้น ได้สอดคล้องกับงานศึกษาของ ธีรวัฒน์ นุชอุดม

และ อินทรา พรหมพันธุ์ (2561 : 9 - 10) ที่ศึกษาการพัฒนาจิตรกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนในชุมชนต้นแบบ ซึ่งพบว่ากิจกรรมการประดิษฐ์พวงมโหตรเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกช่วงวัย ทั้งวัยเด็ก วัยทำงาน และวัยสูงอายุ เพราะเกิดการใช้เวลาร่วมกันระหว่างคนในครอบครัว และยังเป็นการทำให้งานฝีมือของไทยสามารถดำรงรักษาอยู่ได้ด้วย

2. การนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตรที่ถูกจัดระบบแล้ว มาประยุกต์เป็นกิจกรรมฝึกปฏิบัติเผยแพร่สู่ชุมชนท้องถิ่น พบว่า มีการใช้วิธีการเผยแพร่โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อฝึกทักษะการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) ทั้งสิ้น 6 ครั้ง มีระดับความพึงพอใจด้านการนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์เฉลี่ย 4.50 หรืออยู่ในระดับพึงพอใจมากที่สุด และมีการติดตามผลการนำไปใช้ประโยชน์พบว่า มีการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์จริง พร้อมทั้งเกิดการเผยแพร่ต่อยอด และประยุกต์ใช้กับวัสดุอื่นจนได้ภูมิปัญญาแบบใหม่ออกมา ซึ่งเมื่อเทียบในขั้นตอนตามโมเดลเชกิแล้ว จะอยู่ในขั้นการฝึกฝังความรู้ (Internalization) และยังวนกลับมาเริ่มต้นซ้ำที่กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ (Socialization) จนกลายเป็นวัฏจักรของการจัดการความรู้อีกด้วย (ดังภาพที่ 6) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ทับทิม เป็งมุล และคณะ (2561 : 101 - 103) ที่ศึกษาเรื่องการจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยได้นำโมเดลการจัดการความรู้เชกิ (SECI) พบว่า เกิดการจัดการความรู้ที่วนกลับไปมาในลักษณะเกลียวความรู้ ซึ่งทำให้องค์ความรู้เกิดความยั่งยืนกับชุมชนในระยะยาว นอกจากนี้ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ ไพศาล สรรสรวิสุทธิ (2558 : 15 - 17) ที่ทำการศึกษากิจการการจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งพบว่า กระบวนการจัดการองค์ความรู้มีส่วนสำคัญต่อการทำให้องค์ความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมเกิดความเป็นระบบมากขึ้น เพราะมีการจัดทำให้อยู่ในรูปแบบและฐานข้อมูลที่ศึกษาสืบค้นได้ ซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการถ่ายทอด เผยแพร่ รวมถึงเชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้

ภาพที่ 6 กระบวนการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) ตามโมเดลเชกิ (SECI Model)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1.1 ควรมีการจัดกิจกรรมฝึกปฏิบัติการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) ในระยะยาว เพราะไม่เพียงแต่ประโยชน์ด้านการอนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังเป็นส่งเสริมความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เด็กและวัยรุ่นใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ และยังสามารถพัฒนาสู่การสร้างเป็นอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ในอนาคต

1.2 ควรมีการจัดการความรู้ในรูปแบบสื่อที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะสื่อออนไลน์หรือสื่อสังคม (Social Media) ทั้งนี้เพื่อการเผยแพร่และอนุรักษ์ในวงกว้าง เช่น การทำเป็นคลิปวิดีโอเผยแพร่ในเว็บไซต์ยูทูป (YouTube) เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาต่อยอดภูมิปัญญาการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) หรืองานฝีมือเพื่อยกระดับเป็นงานหัตถศิลป์เชิงสร้างสรรค์ที่สร้างรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น เช่น การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าภูมิปัญญาสร้างสรรค์ เป็นต้น

2.2 ควรมีการศึกษาเพื่อนำไปปรับเป็นกิจกรรมส่งเสริมศักยภาพทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น ใช้เป็นกิจกรรมสำหรับพัฒนาศักยภาพการเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรมแก่กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีกิจกรรมทำร่วมกัน ลดความเครียด สร้างรายได้และอาชีพที่เหมาะสมกับช่วงวัย รวมถึงเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างผู้สูงอายุกับชุมชน อันเป็นการลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ในชุมชนได้

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับความร่วมมือทางวิชาการระหว่างสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี และ วิทยาลัยชุมชนหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู ในการจัดทำหลักสูตรระยะสั้นการอบรมเชิงปฏิบัติการการประดิษฐ์พวงมโหตร (พวงมาลัยอีสาน) ภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดหนองบัวลำภู ทั้งยังได้รับความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้อำนวยการสถานศึกษา สถาบัน องค์การ ตลอดจนประชาชนในพื้นที่เป้าหมาย จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2561). **มรดกภูมิปัญญาอีสาน**. กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชาคริต สิทธิฤทธิ์. (2559). จำต้องได้-จำต้องไม่ได้: ความไม่หลากหลายในความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรม.
- วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี, 8(2), 141 - 160.
- ทับทิม เป้งมล, สิริลักษณ์ กัลยา, ณัฐวุฒิ วิทา. (2561). การจัดการองค์ความรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. **วารสารบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น**, 2(3), 93 - 105.
- ธัญวรัตน์ นุชอุดม และ อินทิรา พรหมพันธุ์. (2561). การพัฒนากิจกรรมศิลปะเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางสังคมของเด็กและเยาวชน ในกรณีศึกษาชุมชนต้นแบบ. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา**, 15(2), 1 - 14
- ไพศาล สรรสวัสดิ์. (2558). การจัดการความรู้ด้านมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในจังหวัดอุทัยธานี. **วารสารวิชาการและวิจัยสังคมศาสตร์**, 10, 1 - 18.
- ยศพร จันทองจีน. (2556). “พวงมโหตร” สู่การออกแบบพาวลิเลียนการท่องเที่ยว “ไทยทัศน์”. วิทยานิพนธ์. ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบภายใน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วริวรรณ เจริญรูป, จรัสศรี โนมี, นิตศักดิ์ เจริญรูป, ภูเวศ เทพกร. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยการสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม : กรณีศึกษาตุงล้านนา. **วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์**, 6(2), 315 - 330.

สายใจ เจริญรื่น. (2555). **พวงมโหตร**. กรุงเทพฯ : สถาพรบุ๊คส์.

สุรเดช ลุนทรานนท์. (2562). ผู้สูงอายุ และตุงไส้หมู: การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นย่านวัดเกต. **วารสารช่วงพญาสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่**, 14, 144 - 177.

Chaimuang R. (2020). Social Capital Context for Creative Tourism Management in Wiang Sub-district, Chiang Saen District, Chiang Rai Province. **Dusit Thani College Journal**, 14(3), 657 - 666.

Nonaka I. and Nishigushi T. (2001). **Knowledge Emergence : Social, Tehnical, and Evolitionary Dimensions of Knowledge Creation**. New York : Oxford University Press.

บุคลานุกรม

กรกมล แทรวิส, วิทยากรพิเศษ สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดอุดรธานี (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชุติพงศ์ คงสันเทียะ

(ผู้สัมภาษณ์). ที่ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. เมื่อวันที่ 20 เมษายน 2565.

พระครูศรีปัญญาวิสิฐ ธีรปัญญา, เจ้าอาวาสวัดศิริบุญธรรม ตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชุติพงศ์ คงสันเทียะ (ผู้สัมภาษณ์). ที่ วัดศิริบุญธรรม ตำบลกุดดินจี่ อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู. เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2565.